

Антон Лемпій

ЛЕМПІЙ Антон Олегович – аспірант кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сфера наукових інтересів – метафізика, філософія свідомості, феноменологія.

ДЕНІЕЛ ДЕННЕТ ПРО ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ЛЮДСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ

У статті розглядається філософська концепція персональної ідентичності запропонована американським мислителем Деніелом Деннетом. Базуючись на головних наукових роботах філософа, автор дослідження описує специфічну «модель багаторазових нарисів», що пропонується в якості заміни розповсюдженому нині центрizmu Картезіанського Его.

***Ключові слова:** ідентичність, свідомість, «модель багаторазових нарисів», «Картезіанський театр», нарратив.*

Сучасна особистість – це людина, що виконує безліч персональних ролей та функцій як у межах суспільства, так і в особистому житті. Більше того, ці ролі подекуди можуть доповнювати або ж суперечити одне одному, спричиняти індивідуальний або міжособистісний конфлікт. Тому не дивно, що у сучасних вітчизняних наукових виданнях дедалі частіше з'являються дослідження присвячені проблемі персональної ідентичності. Адже, в контексті інтенсифікації буденного життя людини в інформаційну еру дані питання стають вкрай нагальними та необхідними.

На сьогоднішній день вітчизняна філософська спільнота досить добре знайома з аналітичною традицією філософування в контексті дослідження проблем мови та мовлення. Проте, сегмент творчої спадщини англосаксонських авторів, що присвячений філософії свідомості та ідентичності і досі залишається розкритим лиш поверхнево. Одним з найбільш яскравих представників цієї течії мислення можна вважати американського філософа Данієла Деннета. Його підходи до пояснення структури людської самосвідомості відрізняються глибокою оригінальністю та новаторством поглядів, а його праці стали «візитівкою»

© А. О. Лемпій, 2015

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.20388>

англомовної філософії свідомості. Однак на теренах України та СНД аналітична інтерпретація проблеми самосвідомості залишається мало знайомою та потребує додаткової уваги. Відтак, на даному етапі є *доцільно актуальним* проаналізувати проблематику персональної ідентичності в філософській спадщині Д. Деннета.

Мета нашої роботи полягає у дослідженні специфіки функціонального підходу до самосвідомості людини представленого в роботах Д. Деннета.

Будучи в минулому студентом Гарвардського та Оксфордського університетів Деннет поєднує в собі особливості англійської та американської традиції філософської аналітики. Якщо говорити про загальнонаукову відомість та популярність, то американця по праву можна назвати одним із найбільш упізнаваних особистостей сучасності. Деннет здобув своє ім'я, в першу чергу, завдяки орієнтації його філософії на найновіші досягнення науки та техніки, що робить його дослідження дуже цікавими не лише для професійних філософів, але й науковців взагалі. Яскравим прикладом його близькості з «актуальною» наукою є його участь в консультуванні працівників Массачусетського університету, що займаються конструюванням антропоморфних роботів з елементами «штучного» інтелекту. Найбільш відома сфера діяльності Деннета – філософія свідомості, яка розкривається в низці філософських робіт та статей. Головна мета його філософії – обличити на конструктивний конфлікт між прихильниками фізіологічного трактування свідомості та апологетами метального, який виник – як показує досвід логічного позитивізму – через конфлікт понять та висловлювань репрезентованих різними лінгвістичними системами фізикалізму та менталізму [1]. Тому, Деннет пропонує збирати усі наукові дані щодо людської свідомості об'єктивуючи їх в межах мови, яка утримується від застосування про-фізичних та про-ментальних предикатів.

Проаналізувавши головні існуючі теорії свідомості, американець вважає, що найбільш близькою до правильної відповіді на питання «Що таке свідомість?» є так званий формальний функціоналізм (*token functionalism*). Деннет з великою цікавістю поставився до популярної в програмуванні ідеї Машини Тюрінга. Остання вказує на те, що ідентичність одних і тих же часових та просторових даних отриманих машиною або кількома машинами визначається ідентичністю програмних станів машини. Деннет, в аналогії з машиною Тюрінга, підкреслює, що таємницею свідомості є не її онтологічна природа, а система казуальних зв'язків, які вона в собі приховує. На його думку, ту саму свідомість теоретично можна відтворити в різному середовищі – як і в новому тілі, так і в межах комп'ютерної програми. Головним критерієм є лиш збере-

ження системи відношень між враженнями, поняттями, знаннями, відчуттями, тощо. «Я приймаю до уваги те, що буду називати типовим функціоналізмом, погляд за яким підчас кожної метальної події насправді має місце певна фізіологічна або інша, крім того певна функціональна подія чи ще якась інакша, ментальні типи не визначаються як типи Тюрингової машини» [6, с.7-8]. Деннет пропонує розглядати свідомість людини з точки зору програмування, оскільки така мова забезпечує нам нейтралітет по відношенню до фізичної чи ментальної опозицій. Відтак, свідомість у роботах американця постає перед нами як структура взаємопов'язаних станів особи, що характеризуються глибокою причинністю часових та просторових відносин [2].

У нашій буденній мові ми часто описуємо ментальні процеси фізіологічними виразами. Наприклад ми кажемо вираз – «думка крутиться в голові» так, ніби дійсно це відчуваємо, але насправді це небуквальне висловлювання. В ординарному, ненауковому мовленні категоричного конфлікту між фізичним та психічним не існує тому, що вона знімається функціональністю нашого мислення. Ми кажемо «думка крутиться в голові» не тому, що ми фізикалісти, а тому, що це простий спосіб висловити свій внутрішній стан. Точно такої схеми в загально філософському сенсі пропонує притримуватися і Деннет – потрібно абстрагуватися від матеріальної чи нематеріальної природи розуму, та сконцентруватися на його функціональних властивостях, що є значно конструктивнішим підходом.

У рамках такого нейтралітету Деннет пропонує звернутися до ідеї «інтенціональної настанови» – ідеї запозиченої у Брентано проінтерпретованої у радикально інший спосіб, а ніж ми її зустрічаємо в німця. Якщо в Гуссерля та його учителя ідея інтенціональності пояснюється з позицій моно-феноменології – з точки зору само-рефлексії та обґрунтування трансцендентального Его, то у Деннета дескрипція цього поняття відбувається з точки зору гетеро-феноменології – загальної настроєності будь-якого об'єкта на певний образ, «патерн» (pattern) поведінки та дії [9, с.458]. Гетеро-феноменологія, та, зокрема інтенціональна настанова розглядається не як інтроспекція, а як екстроспекція – цей факт підкреслює її дієвість як в випадку людської свідомості, так і в випадку тварин та машин. Деннет роз'яснює, що наслідком відкриття Брентано «внутрішньої» інтенціональності стало народження двох опозиційних підходів до цього явища – біхевіоризму та феноменології [8, с.32-42]. Обидва з них, американець називає «сліпими алеями» розвитку проблематики інтенціональності, оскільки і перший напрямок і другий правильно наголошують на неможливості звести інтенціональні висловлювання (наприклад, «Хочу в Париж») до екстенціональних

без втрати змісту, проте ні прихильники першого, ні другого шляху не здатні пояснити чому це неможливо без поділу людини на абсолютно суб'єктивну та об'єктивну істоту. На думку Деннета їх помилкою є те, що вони мислять інтенціональність як явище, що залежне від самого суб'єкта – аби звільнитися від дилем інтенціональності, на неї варто подивитися з позицій «третьої особи» [5, с.43-69]. Так як комп'ютер, в силу своєї запрограмованості, є схильним до вирішення задачі, так і людина схильна до сприймання, оскільки вона є історично розвинутою істотою в системі інших істот та об'єктів.

Відтак, базуючись на функціональному підході до людської свідомості та гетерофеноменології як методологічного каркасу, Деннет підходить до питання людської ідентичності або самості. Обидва поняття є у нього загалом тотожні, з ремаркою на те, що останнє інтерпретується як суб'єктивне явище ідентичності. Деннет відзначає, що самість є одним із найбільш «шокуючих парадоксів свідомості, тому що ми надто довго чіпляємось за хорошу гавань наших думок, гавань, яка зазвичай тримає нас подалі від проблем» [7, с.101]. В формі художніх та фізичних аналогій, Деннет, з властивим йому літературним стилем, відразу ж налаштовує читача на думку про те, що йому доведеться переосмислити буденне уявлення про себе. Навіть згадка про «ефект Допплера» в розділі про персональну ідентичність уже натякає на певний зсув, викривлення явища самосвідомості.

Американець підкреслює, що типове уявлення про самість базується на тезі, за якою будь-якій думці, судженню, образу, або чомусь ментальному повинна бути властива *точка зору*. Точка зору – це певне положення в часі та просторі з якої відбувається, або реконструюється споглядання явища. Ми не можемо уявити, чи сприйняти щось без точки зору, навіть музика яку ми згадуємо в нашій свідомості лунає з певної позиції та в певний час. Фундаментальна теоретична новизна Деннета полягає у тому, що не існує єдиної нерухомої «точки відліку» в нашій свідомості, з якою постійно велося б споглядання думок та вражень. Таке твердження від початку дає, здається досить багато, але, в сутності, досить мало: «Не існує одиничної точки в мозку, куди б стягувалося уся інформація, і цей факт є далеким від очевидних – звичайно ж, певною мірою контр-інтуїтивних – наслідків» [7, с.103]. В цьому випадку, мислитель відсторонюється від інтуїції, оскільки саме остання натякає нам на необхідність існування такої точки, в той же час емпіричні дані спростовують таку можливість. Декарт вважав, що центр мозкової діяльності існує, і саме він здійснює трансформацію матеріальних імпульсів в нематеріальні знання розуму, і саме він є основою людської ідентичності. Цю роль він віддавав так званій «шишковидній

залозі», яка розміщена посередині задньої частини нашого мозку. Картезій не пояснював спосіб, у який відбувається це особливе перетворення матеріального в ментальне – воно залишається на рівні магічного припущення. Тим не менш, навіть зараз науці достеменно невідомо, за що відповідає ця частина людського мозку.

Деннет обстоює власну опозицію централізованому розуму через сенсорні приклади. Як ми знаємо світло та звук рухаються з різною швидкістю, що в окремих ситуаціях сприймання спричиняє «запізнення» звуку від побаченого. Як що ми сприймаємо явище світла-звуку з дистанції не більше 10 метрів від нас, то ми взагалі не помічаємо цієї різниці. На основі такої особливості фізичного руху та нашої сенсорної здатності американець запитує: «А що є фінальною ризикою у нашому сприйманні явища?, «Чи є ця ризика однорідною в кожному із конкретних сприймань?». Методом логічного розслідування Деннет приходиться до думки, за якою порядок прибуття подразників до наших вух відрізняється від реального порядку нашого сприймання, оскільки для нашої свідомості було б замало використовувати лише часову послідовність сприймання. Наприклад, якщо ми будемо сприймати серію одноманітних звуків, що лунають з однієї дистанції проте з різною гучністю, ми зробимо висновок, що об'єкт наближається (ефект що широко використовувався в кіно, до виникнення стерео-звуку). «Пояснення Деннета полягає у тому, що не існує роздільної лінії між усвідомленими сенсорними даними і не усвідомленими. Фактично, фактично ми не усвідомлюємо нічого в точно той момент самий момент, що ми собі уявляємо» [2, с.34-35]. Адже, ми використовуємо більше, ніж одну точку відліку в серії різних сприймань, а значить, так званий, «*Картезіанський театр*», що визнає централізованого посередника в усвідомленні будь-якого явища, мусить бути відкинутий. «Ідея особливого центру в мозку є найбільш ціпкою поганою ідеєю, що збиває нас з пантелику на шляху до розуміння свідомості» [7, с.108].

Досить багато філософів критикували центризм Картезіанського Его. Однак, Деннет є одним із з перших мислителів, хто в здійсненні цієї критики базується не на спростованні її гносеологічних чи онтологічних основ, а починає діяти через демонстрацію витоків Картезіанського погляду з хибної фізіологічно-сенсорної позиції.

Багато хто скаже, що ідея Картезіанського дуалізму, зокрема центризму «шишковидної» залози уже давно не є актуальною, і ніхто не сприймає її всерйоз. Проте, стереотипи ідей Декарта продовжують переслідувати буденне та наукове мислення. Як відзначає Деннет, ми і досі вважаємо, що мусить існувати важлива фінальна границя або місце в мозку, де порядок сприймання явищ та порядок їх «презен-

тації» в досвіді є тотожними, тому що те, що стається є тим, що ми усвідомлюємо. Емпірично у нас немає жодних підстав вважати таке припущення істинним, більше того, воно є шкідливим для досягнення істини в цьому питанні.

Проте Деннет не лише критикує наявне уявлення про ідентичність, але й пропонує власний образ самості, яким можна замінити Картезіанський театр. «Ми повинні перестати думати, проте що мозок має певну вершину чи центральну точку. Це не безневинна помилка, а погана звичка. Для того щоб зламати цю погану звичку мислення, ми повинні розглянути не лише приклади поганої звички в дії, але й мусимо висунути хороший образ, який би зміг її замінити» [7, с.111]. Побудова «нового» уявлення про ідентичність людини стає центральним завданням філософії свідомості американця.

Як альтернативу ортодоксальному баченню проблеми самості Деннет висуває «модель багаторазових нарисів» (Multiple Drafts Model). Сутність цієї теорії полягає у спростуванні існування в розумі людини специфічного центру – самості, на користь паралельної структури сприймання об'єктів та відтворення уявлень. Тобто, усі наші ментальні процеси здійснюються не через контроль Его чи органу, який за нього відповідає; вони співіснують та тривають одночасно, пересікаючись або не пересікаючись в ході своєї реалізації. Кожен з осередків активності свідомості об'єднується на основі пізнавальної необхідності, при чому в різний момент сприймання та щодо різного сектору чуттєвих даних ці осередки можуть диференціюватися. Як відмічає сам автор: «Відповідно до моделі багаторазових нарисів, усі різновиди сприймання – звичайно ж, і усі варіації мислення чи ментальної активності – виконуються в мозку по паралелі, через мульти-напрямки процесів інтерпретації та розпізнавання сенсорних надходжень» [7, с.111]. Наш розум, в цьому випадку, метафорично нагадує певну рідину з осередками згущення, інформація, отримана нами з зовнішнього світу, пов'язується нами в одне ціле не через приписування її до однієї самості, а через неперервний процес взаємодії різних ментальних процесів. Це означає, що якби особистість, наприклад, володіла б неконтрольованою телепатією, то ми могла б з легкістю прийняти чужі сприймання за свої, особливо, якщо сторонні думки перебувають на тому ж рівні взаємодії, що й наша паралельна розумова діяльність.

Поява певного сенсорної інформації в мозку людини створює специфічний «нарратив», який об'єднує кілька осередків ментальної активності людини в одну функціональну структуру. Ця структура не лише виносить певне рішення з приводу отриманих даних, але й здійснює постійний «редакційний огляд» (editorial revision) з приво-

ду інтерпретації та розрізнення об'єктів мислення. Демонструючи на прикладі багатьох візуальних ефектів та парадоксів дієвість власної теорії, Деннет намагається показати, що наше мислення зумовлюється поліцентричністю процесів конституювання самості. Це означає, що Я не існує саме по собі, а виникає лише як функціональне доповнення для наративів, що стосуються невіддільної від нас реальності. Так, коли ми кажемо «Я – інженер», «Я – батько», «Я – патріот», «Я – консерватор» – то в цих випадках «Я» не буде сутнісною основою висловлювань, оскільки воно повністю залежне від усієї сукупності тих предикатів з якими вживається як логічний суб'єкт.

Крім того, одна з головних переваг моделі багаторазових нарисів, як відзначає Деннет, полягає у тому, що вона розглядає точку усвідомлення об'єктів не як процес виробництва «фінального» уявлення через серію ментальних налаштувань отриманих чуттєвих даних, а пояснює цей момент як випадкову (arbitrary) фіксацію в паралельному потоці мислення. Така схема дозволяє пояснити чому наша пам'ять часто формує деформовані згадки про реальні об'єкти, подекуди змішуючи події, які сталися у різний час або у різних місцях. За цією ж моделлю варто розглядати і людську ідентичність – вона не є лінійним, або циклічним узагальненням ментальних уявлень про себе, а скоріше являється кожного разу випадковим моментом процесу ідентифікації, який далекий від штампів «загального». Коли ми думаємо про себе як про представника роду, ми вказуємо на власне Я як на одне поняття, якщо згадуємо себе в контексті своєї професії – констатуємо сутнісно інше Я. В решті-решт, ідентичність завжди поляризується з функцією, яку вона виконує – будь-то мовлення, пам'ять чи комунікація.

Загалом, модель багаторазових нарисів пояснює людське сприймання та усвідомлення як процес безперервного обміну результатами діяльності між різними функціональними центрами нашого розуму. «В різних місцях та в різний час були здійсненні різноманітні «рішення» та «судження»; більш буквально, частини мозку були приведені в стани, що розділяють відмінні ознаки, наприклад, перша дія направлена на стимул, потім на місце, далі на форму, пізніше на колір, ще пізніше на рух, і, в кінці-кінців, на впізнавання об'єкту. Ці локалізовані розрізнені стани передають ефекти в інші місця, спонукаючи подальші розрізнення, і так далі. Природньо, хоч і наївно буде спитати: Коли це все об'єднується разом? Відповідь на це питання наступна: Ніколи» [7, с.135]. Коли ми сприймаємо об'єкт вперше, наша свідомість здійснює первинне розрізнення його ознак, формуючи певний образ для «впізнавання» в нашій пам'яті. Цей образ не є раз і назавжди даним, він відкритий для нових процесів дискримінації або доповнення ознак

та атрибутів. З часом в наша свідомість утворює так звані «комплекти сприймання» (perceptual sets), які зумовлені необхідністю спрощення процесу впізнавання об'єктів, що уже наявні в нашому досвіді.

Звичайно ж, така теоретична позиція не могла не викликати критичного резонансу з боку опонентів Деннета. Зокрема, американський філософ Бо Долбом з приводу моделі багаторазових нарисів відмічає наступне: «Багаторазові нариси – який прекрасний спосіб підсумувати ідею анархічного лібералізму вільного ринку! <...> Деннет запрошує нас застосувати «постфордизм» до свідомості, відкинути мислення відомості як централізованої, бюрократичної організації Фордівського конвеєрного виробництва, і почати мислити її, скоріше, як про децентралізовану, гнучку, органічну організацію» [3, с.164].

Нам здається, що нарративний потік ідентичності походить від одного джерела, оскільки він репрезентується специфічним «внутрішнім голосом», який ніби намагається віднести усі слова нашої історії у власність одного єдиного агента. В цих процесах ми окреслюємо центр нарративної гравітації. Подібно до того як працює центр гравітації в фізичних об'єктах, нарративний центр постійно змінює своє положення в залежності від предметної чи тематичної орієнтації нашої історії. Нас питають: «Хто власник машини?», – ми відповідаємо: «Я». Вказуючи на наше тіло на фотографії, нас знову запитують: «Хто це?», – ми, знову ж таки, даємо відповідь: «Я». В кожній із вказівок на себе ми говорили про одне поняття, але це не означає, що в момент самоідентифікації, перед відповіддю на поставлене питання, ми усвідомлювали себе однаково і в першому, та і в другому випадках. Нашій свідомості, за Деннетом, властива «блукаюча» самість, яка постійно адаптує свою смислову та можливо, навіть, фізичну позицію в мозку в залежності від нарративної необхідності. З іншого боку «сам» ґрунтується на нашій здатності до самоконтролю. Коли ми дивимося в дзеркало, то яким чином ми визначаємо, що саме ми присутні на цьому відображенні? Звичайно ж, завдяки тим же випробуванням, завдяки яким переконаємося в тому, що керуємо автомобілем – ми робимо рухи, перевіряючи чи це ми за них відповідальні. Саме тому, «сам, поза всім іншим, це локус само-контролю» [4, с.81].

Деннет підкреслює також неймовірно важливе пізнавальне значення самості – вона не просто випадкове узагальнення свідомості, а є фундаментальною основою людської волі. «Сам, у відповідності з моєю теорією, це не стара математична точка, а абстракція виокремлена міриадами атрибутів та інтерпретацій (включаючи само-атрибуції та само-інтерпретації), що компонує біографію живого тіла, що володіє відповідним Центром Нарративної Гравітації. Як такий, він грає єдино важливу

роль в безперервній когнітивній економії цього живого тіла, тому що, усі речі в застосуванні активного тіла повинні утворити ментальну модель, і жодна з таких моделей не є настільки важливою як модель агента, що володіє собою» [7, с.427]. Саме це твердження розкриває теоретичну позицію Деннета з приводу метафізичної сутності поняття особистості. Остання в повній мірі базується на абстракції самості, що відкриває волюві сингулярні можливості власника тіла та мозку, без яких неможливо говорити про будь-які прояви особистісного.

За своєю теоретичною позицією Деніел Деннет без сумніву є найближчим серед усіх представників аналітичної філософії свідомості до досягнення ідеї емпіричного вчення про самість. Його підхід є радикально комбінуючим та еклектичним – дані нейрохірургії, психології та лінгвістики майстерно поєднуються задля вирішення провідних філософських питань. Не можна сказати, що американець абсолютно точно відділив своє вчення від метафізики, але в той же час, її близькість не лякає автора та не зводить його живу аналітичну думку до циклічного аналізу понять та висловлювань. Якщо спробувати описати його концепцію метафорично, то теорія людської самості Деннета – це не стало число або змінна, а математична функція, що показує сферу та способи руху людської самосвідомості. Адаже, питання: «Хто ми?» залежить від того, про що ми говоримо та що, в даний момент, цікавить наш розум.

Література

1. Деннет Д. Как исследовать человеческое сознание эмпирически / Д. Денет [пер. с англ. Н. С. Юлина] // «История философии» ИФ РАН, 2000. – Вып. 12. – С. 199-221.
2. Beardsley T. Dennett's Dangerous Idea / T. Beardsley // «Scientific American», 1996. – Vol. 274; Issue 2. – pp. 34-35.
3. Dahlbom B. Dennett and his Critics: Demystifying Mind / B. Dahlbom; – Massachusetts: «Blackwell Publishers», 1993. – 274 P.
4. Dennett C. D. Elbow Room the Varieties of Free Will / C. D. Daniel C. D.; – Oxford: «Clarendon Press», 1984. – 201 P.
5. Dennett C. D. The Intentional Stance / C. D. Daniel C. D.; – Cambridge: «The MIT Press», 1989. – 388 P.
6. Dennett C. D. Brainstorms: Philosophical Essays on Mind and Psychology / C. D. Dennett; – New York: «MIT Press», 1981. – 341 P.
7. Dennett C. D. Consciousness Explained / C. D. Dennett; – New York: «Back Bay Books», 1991. – 511 P.
8. Dennett C. D. Content and Consciousness / C. D. Dennett; – New York: «Routledge», 1996. – 198 P.
9. Yu P., Fuller G. A Critique of Dennett / P. Yu, G. Fuller // «Synthese», 1986. – Vol. 66; Issue 3. – pp. 453-476.

Лемній А. О.

**ДЭНИЕЛ ДЕННЕТ О ФУНКЦИОНАЛЬНОМ ХАРАКТЕРЕ
ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО САМОСОЗНАНИЯ**

В статье рассматривается философская концепция персональной идентичности предложена американским мыслителем Дэниэлом Деннетом. Основываясь на главных научных работах философа, автор исследования описывает специфическую «модель многократных набросков», что предлагается в качестве замены распространенному сегодня центризму Картезианского Эго.

Ключевые слова: идентичность, сознание, «модель многократных набросков», «Картезианский театр», нарратив.

Лемпій А. О.

**DANIEL DENNETT ON THE FUNCTIONAL NATURE
OF HUMAN SELF-CONSCIOUSNESS**

In the article the philosophical concept of personal identity proposed by the American philosopher Daniel Dennett. Based on the major scientific works of the philosopher, author of the study describes a specific «Multiple Drafts Model», which is offered as a replacement to a widespread Cartesian Ego centrism.

The self-consciousness concept in philosophical system of the American philosopher is based on his own understanding of the nature of human mind. Being the opponent of idea of the soul and body dualism, Dennett suggests to refuse non-constructive mixture of mental and physical predicates on advantage of the functional approach to a consciousness problem. The principle of functional research of consciousness, in turn, assumes to use two methodological innovations – exterior intentionality and heterophenomenology. The first concept is connected with objective predisposition of the individual to any sort to action, which is set by surrounding conditions of his existence. The second describes a general philosophical project on achievement of objective knowledge about human consciousness that can be described bot only by means of intuition but also in terms of external contemplation.

Dennett underlines, that a typical representation about selfhood is based on the statement that to any judgement, image or mental phenomenon there should be corresponded some «point of view». The point of view is a certain position in space of consciousness from which a person perceives and reconstructs a beheld phenomenon. Dennett asserts, that the presence of such «central place» of our mind is nothing more than an illusion because there is no unique reference point in our brain from which any thoughts and impressions would be systematized. Multiple Drafts Model, represented by the philosopher, is an attempt to deny the Cartesian Ego-centralized tradition by means of declaring selfhood as the center of «narrative gravity».

Keywords: identity, consciousness, «Multiple Drafts Model», «Cartesian theater», narrative.

Надійшла до редакції 28.05.2015 р.